

Харківський національний педагогічний університет

імені Г. С. Сковороди

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Харківський обласний науково-методичний інститут безперервної
освіти

**Актуальні проблеми методики викладання
історії, правознавства та
суспільствознавчих дисциплін у вищих
навчальних закладах**

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексюк А.М. Педагогіка вищої школи України. Історія. Теорія. К., 1993- 445 с.
2. Бондаренко Н.В. Педагогічні технології. Гуманітарні технології. К., 1994 – 360 с.
3. Ременець В.А. Психологія творчості. К., 2001 – 288 с.
4. Кремень В.Г. Освіта і наука України: шляхи модернізації. К.. 2003 – 216 с.

Яковенко Г.Г., кандидат історичних наук, доцент Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди

ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО УЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ ЯК ПРЕДСТАВНИКА НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕЛІТИ

Особливе місце серед студентства посідає група майбутніх учителів історії. Такий статус пояснюється важливістю проблем, які мають вирішувати майбутні вчителі у своїй щоденній праці. Організація навчально-виховного процесу в педагогічному університеті має бути спрямована на виховання майбутніх учителів історії як інтелігентів, представників національної еліти, відповідальних за втілення в життя національної ідеї.

Особенное место среди студенчества занимает группа будущих учителей истории. Такой статус объясняется важностью проблем, которые они должны решать в своей повседневной работе. Организация учебно-воспитательного процесса в педагогическом университете должна быть направлена на воспитание будущих учителей истории как интеллигентов, представителей национальной элиты, ответственных за реализацию в жизнь национальной идеи.

Постановка проблеми. Поглиблення духовної кризи нашого суспільства негативно впливає на студентську молодь. Ситуація, що склалася, потребує посилення виховної домінанти в діяльності вищих навчальних закладів. Саме університет має стати осередком відродження духовної культури.

Аналіз актуальних досліджень. Серед досліджень сучасних науковців помітне місце посідають роботи, присвячені питанням духовного та професійного становлення, формування ціннісних орієнтацій студентської молоді. Викладачі вищих навчальних закладів небайдуже ставляться до проблем студентства, тому намагаються знайти оптимальні шляхи удосконалення навчально-виховного процесу у ВНЗ. Так, В.В. Вербець дослідив процеси духовно-творчої діяльності молоді[1].

Колективна праця науковців Сумського національного аграрного університету за загальною редакцією професора Л.В. Гнатюка «Формування духовного світу студента» висвітлює процеси духовного розвитку студента, формування його особистості. Автори акцентують увагу на вихованні національної свідомості студентів, підкреслюючи, що патріотизм має бути активним, реальним, творчим [6, с.152]. Заслугує на увагу висновок авторів про необхідність «підняти статус мови до рівня мов, що обслуговують найпередовішу науку, культуру, виробництво [6, с.151].

В. Кремень привернув увагу до необхідності активізації національного та патріотичного виховання підростаючого покоління, підкресливши, що патріотичне виховання молоді є дійсно стратегічним за своїм значенням завданням, має прикладний характер, бо веде до національного згуртування, а значить, до більш ефективного відстоювання національних інтересів у взаємовідносинах з іншими державами, що є надзвичайно актуальним [4, с.12].

Н.Г. Чибісова, вивчаючи навчальний заклад як середовище формування цінностей студентської молоді на прикладі ВНЗ м. Харків, підкреслила, що тільки «тривала, терпляча робота з відбудови і розвитку культурних цінностей може стати кроком на шляху перетворення суспільства [8, с.97]. Авторка зазначила також, що створена ситуація в Україні висуває необхідність формування морального ідеалу людини, на який могли б рівнятися молоді люди і до якого б прагнуло підростаюче покоління, тому запропонувала перелік основних якостей ідеальної людини сучасності [8, с.105-106].

Науковці Л.В. Долинська, Н.П. Максимчук [2], а також В.В. Радул [5] виокремили серед студентської молоді в окрему групу майбутніх учителів і підкреслили необхідність їх виховання як головних провідників духовності, моральності, патріотизму. Автори визначили особливості духовного та морального становлення цієї групи студентства. Зміст та динаміку ціннісних орієнтацій, їх зв'язок із загальним рівнем самоактуалізації особистості майбутнього учителя та рівнем професійно-педагогічної спрямованості дослідили Л.В. Долинська та Н.П. Максимчук [2].

В.В. Радул узагальнив матеріали соціально-педагогічного дослідження, що проводилось з 1989 по 1992 рр. в Кіровоградському державному педагогічному університеті, проаналізував вплив науково-дослідної і громадської діяльності на формування соціальної зрілості особистості студента педагогічного ВНЗ. Автор дійшов висновку, що соціальна зрілість як стан цілісного розвитку особистості майбутнього учителя описується змістом культури і взаємозв'язками трьох системоутворюючих її елементів – соціального самовизначення, соціальної активності і соціальної відповідальності [5, с.123].

Мета статті. Особливе місце серед студентства посідає група майбутніх учителів історії. Такий статус пояснюється важливістю проблем, які мають вирішувати майбутні вчителі у своїй щоденній праці. Організація навчально-виховного процесу в педагогічному університеті має бути спрямована не тільки на подолання проявів кризових явищ у молодіжному середовищі, але й виховання майбутніх учителів історії як інтелігентів, представників національної еліти, відповідальних за втілення в життя національної ідеї.

Виклад основного матеріалу. Кризові явища суспільства наклали свій відбиток на соціотип студента. Використовуючи соціологічний метод реконструкції ідеальних типів Макса Вебера, визначимо характерні риси реального студента та порівняємо його із ідеальним образом майбутнього учителя історії. За результатами дослідження науковців Сумського національного аграрного університету можна скласти узагальнений соціальний портрет сучасного студента. Він

буде виглядати так. Серед пріоритетів життєвих цінностей у студентів на першому місці знаходиться сім'я[6, с.57]. Мета майбутньої професійної діяльності полягає у набутті високого соціального рівня та досягненні матеріального добробуту. На це спрямовані ініціативність, прагнення власного розвитку та самореалізації. Отже, головними цінностями є особисті пріоритети. Можливість бути корисним для інших знаходиться на останній позиції в системі життєвих цінностей студентства[6, с.58]. Активна життєва позиція все рідше пов'язується з участю в суспільно-політичному житті, житті держави. Близько 94 % студентів є егоїстами і конформістами[6,с.58]. Що стосується загальнолюдських цінностей, то вони не сприймаються більшістю студентів як обов'язкова умова соціалізації[6, с.60]. Стосовно наявності ідеалів у молоді, то можна зробити висновок про те, що люди, які є втіленням високої моральності, все менше привертають увагу молоді[6, с.66]. Серед студентів панують норми і цінності масової культури, що не відрізняються великою вимогливістю. На першому плані знаходяться елементарні цінності, гедонізм, безпроблемність. Більшість студентів виявила нейтральне ставлення до проявів негативних явищ (алкоголь, наркоманія, прояви протиправної поведінки) у поведінці. Проаналізувавши вищезазначені факти, можна зробити висновок, що сучасна молодь перебуває у групі ризику, у якій можуть похитнутися моральні орієнтири. Визначимо фактори негативного впливу на молодь: ціннісний розкол соціального простору; масова культура, що характеризується невибагливістю; прагматизм суспільства; відсутність у державі чітких цілей суспільного розвитку; криза універсальних загальновизнаних соціальних цінностей; відсутність підстав для ціннісного визначення теперішнього покоління; зниження раніше визнаних цінностей.

Все рідше згадуються на побутовому та науковому рівні такі поняття, як інтелігенція, інтелігентність. Рейтинг професій, представники яких «професійно зайняті розумовою працею та мають відповідну для такої праці освіту»[3, с.160], стрімко опускається вниз. Така моральна якість як інтелігентність – освіченість, культурність, розумова розвинутість, підготовленість до розуміння теоретичних питань – дуже рідко використовується для характеристики молодого покоління. Сучасні науковці підкреслюють винятково важливе значення інтелігенції як «посередника між загальнолюдськими знаннями і своїм суспільством і провідну роль творчої інтелігенції у розвитку і відродженні духовного життя суспільства» [7, с.439]. Саме на інтелігенції відбивається загальний рівень культурності нації [3, с. 160].

Відродити духовність суспільства та підняти його загальний культурний рівень покликана національна еліта. У науковому виданні «Історична наука: термінологічний і понятійний довідник» [3] одне із значень терміну «еліта» визначається як «сукупність людей, які: вирізняються в суспільному середовищі своїм авторитетом, моральністю, інтелектом, а тому визначаються як найкращі представники суспільства[3, с.124]. До славної когорти національної еліти мають відноситись і вчителі, бо за всіма вищезазначеними критеріями вони відповідають такому високорному статусу. В умовах занепаду престижності професії учителя (результат його діяльності відстрочений у часі) виникає необхідність привернути увагу громадськості до тих важливих завдань, які вирішують педагоги.

Ситуація погіршується відсутністю в державі чітких цілей суспільного розвитку. Криза універсальних загальновизнаних соціальних цінностей може призвести до глибокої та системної соціальної деградації.

Отже, кризові явища, що існують у студентському середовищі, негативно впливають на процес професійного і духовного становлення майбутніх учителів. За час навчання у педагогічному

ВНЗ негативні прояви поведінки необхідно не тільки подолати, але підняти рівень духовності студентів на такий щабель, коли випускник історичного факультету стане взірцем професіоналізму та найкращих людських якостей, буде готовий активно здійснювати національне та патріотичне виховання, підвищувати культурний рівень учнів.

За висловом В. Гумбольдта, вищі наукові заклади є не лише верхівкою освітньої системи, але й вершиною моральної культури нації. Провідну роль у формуванні національної еліти мають педагогічні університети, серед яких почесне місце обіймає Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. У педагогічному університеті студент проходить шлях від абітурієнта, колишнього учня загальноосвітньої школи, до фахівця, професіонала, який має бути конкурентноспроможним на сучасному ринку праці. За нетривалий час перебування у педагогічному університеті відбувається стрімкий розвиток молодого людини, яка під час навчання вповні розкриває свої здібності. Протягом навчання в університеті у спілкуванні з викладачами та з учителями при проходженні практики у студента відбувається формування професійних ідеалів та особистої моделі педагогічного стилю.

Динаміка соціальних змін висуває до професійної підготовки учителя будь-якої спеціальності дуже суворі вимоги. Але особливі завдання покладаються на учителя історії. Кожного дня протягом уроків історії, суспільствознавства, правознавства та історії рідного краю він має вирішувати, без перебільшення, епохальні завдання – виховання громадянських якостей підростаючого покоління, від життєвої позиції якого залежатиме доля незалежної України. Учитель-історик наодинці залишається з класом і має брати на себе відповідальність за відповіді на злободенні та проблемні запитання учнів. Держава і суспільство потребує від юних громадян наявності таких особистісних якостей, як патріотизм, толерантність, вміння долати труднощі, відповідальність, ініціативність. На уроках реально вирішується комплекс виховних проблем і здійснюється національне, патріотичне, моральне, трудове, естетичне, екологічне та інші види виховного впливу на учня. Учитель історії суттєво впливає на формування світогляду учнів, бо формує історичні знання про традиції українського народу, його героїчну боротьбу за свободу, про подвиги, таланти, моральні якості найкращих представників нації, а також виховує шанобливе ставлення до герба, прапора, гімну України, підвищує загальну культуру учнів, спонукає їх до пошуку історичної правди.

Учитель історії – головний провідник політики міжнаціональної злагоди, він виховує соціальну та національну терпимість, переконуючи учнів в неприпустимості відмовлятися від історичних осіб минулого з релігійної, національної або соціальної належності. Засобами історичного матеріалу формуються високі моральні якості та дух патріотизму, прищеплюється почуття гордості за свій народ. Вивчаючи проблеми економічного розвитку на уроках історії України та всесвітньої історії, педагог показує роль особистого підприємництва та ініціативи, приклади покращення матеріального становища завдяки наполегливій, напруженій праці.

Важливим напрямком діяльності учителя історії є національне виховання. Він знайомить учнів з вищими взірцями національного духу. Через спілкування українською мовою піднімає її статус, допомагає учням набутися національну визначеність, усвідомити свою національну належність. Актуальні та значущі для сьогодення виховні питання може реально вирішити учитель історії – висококваліфікований спеціаліст, який відповідально ставиться до своєї роботи, самостійно і оптимально вирішує навчальні, розвивальні та виховні завдання. Майбутній учитель історії повинен формуватися як взірець моральних цінностей, тому що вони віддзеркалюються в учнях.

Отже, протягом навчання у педагогічному університеті майбутній учитель має стати активним патріотом, тому перед навчально-виховним процесом у вищому навчальному закладі постає завдання підготувати не тільки спеціаліста з високим рівнем теоретичної, методичної та практичної підготовки, але й особистість з високою самоактуалізацією та активною життєвою позицією. Майбутній учитель повинен одержати у ВНЗ такий рівень підготовки, що дозволить йому швидко влитися до педагогічного колективу та працювати на рівні досвічених колег.

Навчально-виховний процес у педагогічному університеті побудований таким чином, що виховує вихователя та надає майбутньому учителю можливість визначитися у виборі професійних і ціннісних орієнтацій. Так, у Харківському національному педагогічному університеті ім. Г.С. Сковороди, перебуваючи у лавах українського козацтва, студенти залучаються до активної громадської діяльності на історичному факультеті та за його межами (відвідання загальноосвітніх шкіл з уроками історії козацтва та професійної орієнтації, дитячих будинків). Студенти беруть активну участь у роботі самоврядування, яке має на факультеті значний авторитет.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У навчально-виховній роботі педагогічного ВНЗ необхідно актуалізувати такі напрямки: формування у студентів власної системи ціннісних орієнтацій; розвиток навичок самоактуалізації, самовиховання, самоудосконалення; виховання почуття дисципліни; усвідомлення необхідності безперервної освіти протягом всього життя; формування загальнолюдських цінностей та ідеалів у структурі ціннісних орієнтацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вербець В.В. Педагогічна діагностика формування духовно-творчого потенціалу студентської молоді: Монографія. – Острог-Рівне: РДГУ, 2005. – 383 с.
2. Долинська Л.В., Максимчук Н.П. Психологія ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя: Навчальний посібник для студентів ВНЗ. – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. – 124 с.
3. Історична наука: термінологічний і понятійний довідник: Навч. посіб. / В.М. Литвин, В.І. Гусев, А.Г. Слюсаренко та ін. – К.: Вища школа, 2002. – 430 с.
4. Проблеми освіти. Третій спец. випуск / Кол. авт. – Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України. Вінницький соціально-економічний інститут Університету «Україна». – Вінниця, ПП «Едельвейс і К», 2006. – 372 с.
5. Радул В.В. Фактори соціальної зрілості студентів педвузу: Навчальний посібник із спецкурсу для студентів педвузів. – Київ, 1994. – 144 с.
6. Формування духовного світу студента (на матеріалі досліджень у СНАУ): Монографія / За заг. ред. проф. Л.В. Гнатюка. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 263 с.
7. Філософія: Навчальний посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко та ін.; За ред. І.Ф. Надольного. – К.: Вікар, 1998. – 624 с.
8. Чибісова Н.Г. Вищий навчальний заклад як середовище формування цінностей студентської молоді в соціокультурних умовах сучасної України: Монографія / Н.Г. Чибісова; Нар. укр. акад. – Х.: Вид-во НУА, 2004. – 256 с.